EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

HE 64/2024 VP

LAUSUNTO

Ensikertalaistieto

30.11.2024

Kuuleminen 2.12,2024

Vastaan seuraaviin esitettyihin kysymyksiin. Voidaanko lainsäädännössä hyväksyä ensikertalaisuustietojen hankkimisessa hallituksen esityksen malli, jossa hyödynnetään Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 33 §:n hakemistossa olevia tietoja? Pitäisikö tämän sijasta tukeutua rikosrekisteristä saataviin tietoihin? Mitä ja millaista lainvalmistelua, lausuntokierroksia jne. tämä mahdollisesti edellyttäisi ja olisiko tuollainen optio perusteltu?

Olen lakivaliokunnalle 19.9.2024 antamassani lausunnossa kirjoittanut seuraavaa. ”Henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksessa koskeva lainmuutosesitys on perusteltu ja looginen seuraus esitetystä ehdonalaista vapauttamista koskevasta muutosesityksestä. Myös täydennysehdotus lakiin henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa on perusteltu. Tarkoitan tässä muutosta, jolla lain 19 §:ään lisättäisiin 2 momentti. En pidä esitettyjä muutoksia ongelmallisina henkilötietojen suojan kannalta.”

Jos laissa omaksutaan hallituksen esityksen kanta, jonka mukaan ensikertalaisuus tulisi sovellettavaksi vain yhden kerran, muunlainen sääntely olisi erittäin pulmallinen. Rikosrekisteristä poistuvat rangaistustiedot tietyssä ajassa, joka on monessa tapauksessa vain 10 vuotta lainvoimaisen tuomion antamispäivästä (rangaistus enintään kaksi vuotta) tai 20 vuotta (rangaistus enintään viisi vuotta). Nykyien rikosrekisterilaki rajaisi siten ensikertalaissäännön rajoituksen soveltamisen rikosrekisterilaissa säädettyihin määräaikoihin. Rikosten uusimien enemmän kuin 10 tai 20 vuoden kuluttua laskettuna lainvoimaisen tuomion antamispäivästä on tilastojen mukaan harvinaista. *Periaatteellisesti olisi kuitenkin hyvin ongelmallista, jos rekisterilainsäädäntö määrittäisi rikoslain soveltamisen tosiasiallisen alan.* On myös otettava huomioon, että tieto rikosrekisteristä poistuu määräajan kuluttua lainvoimaisen tuomion antamispäivästä. Vankilasta vapautumisen ajankohta on

huomattavasti tätä myöhäisempi. Tämäkin seikka rajoittaa rikosrekisterin hyödyntämistä ensikertalaisuuden arvioinnissa nykyisen rikosrekisterisääntelyn voimassa ollessa.

Myös rikosrekisterilain muuttaminen vain ensikertalaissäännöksen soveltamisessa (tai pakkokeinoasiassa) tarvittavan tiedon saamiseksi on lähtökohtaisesti ongelmallista. Rikosrekisterilain muuttaminen edellyttäisi perusteellista valmistelua ja vaikutusten pohdintaa, käytännössä lähes koko rikosrekisterilain avaamista. Rikosrekisteritietojen säilyttämisajan jatkamista olisi tarkasteltava perustuslailliselta kannalta, erityisesti tietojen säilyttämisen välttämättömyyden näkökulmasta. Tällainen sääntely olisi ristiriidassa myös suhteellisuusperiaatteen kanssa. Sääntely ei olisi oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden. Lainmuutos vaatisi varovaisesti arvioiden vähintään vuoden mittaisen valmisteluajan.

Ajatus rikosrekisterilain hyödyntämisestä oli esillä perustuslakivaliokunnassa. Rikosrekisterilaki olisi jokseenkin kattavasti (mutta ei aukottomasti) hyödynnettävissä, jos ensikertalaisuuden kriteerinä olisi se, ettei henkilö ole suorittanut vankeusrangaistusta 10 vuotta ennen uuteen rikokseen syyllistymistä. Silloin kaikki tarvittava tieto olisi useimmissa tapauksissa saatavissa rikosrekisteristä. Jos ensikertalaisuutta kuvaava määräaika poistetaan rikoslaista kokonaan, rikosrekisteriä ei nykymuodossaan voida läheskään täysimääräisesti hyödyntää ensikertalaisuuden arvioinnissa. Aivan ongelmaton ei tämäkään 10 vuoden malli olisi. Otan esimerkin. Henkilö tuomitaan ensikertalaisena 2 vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rangaistus tulee täytäntöönpantavaksi vuoden kuluttua lainvoimaisen tuomion antamispäivästä, mikä ei ole ollenkaan tavaton viive täytäntöönpanossa. Henkilö suorittaa rangaistusta vankilassa yhden vuoden. Lainvoimaisen tuomion antamisesta on siinä vaiheessa kulunut kaksi vuotta. Rikosrekisterimerkintä poistuu kahdeksan vuoden kuluttua vankilasta vapautumisesta (10 vuoden kuluttua lainvoimaisen tuomion antamispäivästä). Henkilö syyllistyy uuteen vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen yhdeksän vuoden kuluttua vankilasta vapautumisesta. Häneen soveltuvaa ensikertalaisuuden rajoitusta ei voitaisi selvittää rikosrekisterin perusteella, koska tieto aiemmasta vankeusrangaistuksesta olisi jo poistunut ennen hänen syyllistymistään uuteen rikokseen. *Tukeutuminen vain rikosrekisteriin ei liene ollutkaan tarkoituksena niissä tapauksissa, joissa Rikosseuraamuslaitoksella on jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella oikeus käyttää omaa rekisteriään rangaistusajan laskemisessa.*

Hallituksen esityksessä on arvioitu siinä esitetyn sääntelyn vastaavan hyvin henkilötietojen käytön käyttötarkoitussidonnaisuuden vaatimuksia. Tietoja olisi oikeus hakea vain rangaistusajan laskemiseksi välttämättömään tarkoitukseen ja tietojen hakemiseen oikeutettu henkilöpiiri olisi lailla tarkoin rajattu. Rikosseuraamuslaitoksen hallussa olevat tiedot ovat täytäntöönpanotietoja. On luontevaa, että rangaistusajan laskemisessa käytettään Rikosseuraamuslaitoksen hallussa olevia tietoja. Rangaistusten täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos. En näe esitetyssä sääntelymallissa perusoikeuksiin tai tietosuojaan ongelmia.

Toinen vaihtoehto siis olisi, että Rikosseuraamuslaitos hakisi rangaistusajan laskemiseksi tarvittavat tiedot rikosrekisteristä. Tällöin on ongelmana ensinnäkin se jo mainittu seikka, että tiedot rangaistuksista poistuvat rikosrekisteristä 10 tai 20 vuoden kuluttua lainvoimaisen tuomion antamispäivästä, lukuun ottamatta yli viiden vuoden mittaisia tuomioita. Näin ollen, kuten edellä jo totesin, rikosrekisteri ei nykymuodossaan ole käyttökelpoinen, koska sitä käytettäessä ei olisi mahdollista luotettavasti todentaa ensikertalaisuutta kaikissa tapauksissa. Haitta olisi hyvin ilmeinen, enkä pidä mahdollisena tukeutumista nykymuotoisesta rikosrekisteristä saataviin tietoihin päätettäessä vangin ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Kuten edellä olen todennut, rikosrekisterilain muuttaminen vain ensikertalaissäännöksen soveltamiseksi ei ole tarkoituksenmukaista. Jos rikosrekisteri haluttaisiin mainittuun käyttöön, rikosrekisterilaissa tulisi luopua tietojen poistamisesta. Tiedot poistuisivat vasta henkilön kuollessa. Rikosseuraamuslaitos saisi nykyistä laajemmat oikeudet rikosrekisterin hyödyntämiseen. On perustellumpaa säätää Rikosseuraamuslaitokselle oikeus hakea rangaistusajan laskemiseksi välttämättömiä tietoja omasta rekisteristään ja sen hakemistosta kuin antaa laitokselle oikeus hakea tietoja toisen viranomaisen ylläpitämästä rekisteristä. Tällainen sääntely on parhaiten sopusoinnussa rekisterin käyttötarkoituksen kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen ei tarvitse hankkia tietoa hakemistosta niissä tapauksissa, joissa vanki on Rikosseuraamuslaitoksen rekisterin perusteella ollut aiemmin vankeusrangaistusta suorittamassa. Hakemiston tietoja tarvittaisiin siten vain niissä tapauksissa, joissa rekisterissä ei ole viimeisten 10 vuoden ajalta merkintöjä.

On lisäksi otettava huomioon se, että rikosrekisterissä olevia tietoja luovutetaan lukuisiin muihin tarkoituksiin. Jos tarkoituksena olisi antaa Rikosseuraamuslaitokselle mahdollisuus saada tietoja

myös vanhemmista rangaistuksista verrattuna nykyiseen rikosrekisterisääntelyyn, nykyistä vanhempien rangaistustietojen antaminen olisi rajattava vain juuri tähän Rikosseuraamuslaitoksen käyttötarkoitukseen. Sääntely olisi varsin nurinkurista. Rikosrekisterissä oleva tieto täytäntöön pannuista vankeusrangaistuksista perustuisi Rikosseuraamuslaitoksen rikosrekisteriin ilmoittamiin tietoihin. Nämä samat tiedot olisivat myös Rikosseuraamuslaitoksen hallussa. On aiheellista kysyä, miksi Rikosseuraamuslaitos ei saisi käyttää sen itse tuottamaa ja sen omassa rekisterissä tai sen hakemistossa olevaa tietoa täytäntöön pannuista vankeusrangaistuksista vaan sen pitäisi hakea tiedot rikosrekisteristä? Nykyistä vanhempien rangaistustietojen säilyttäminen rikosrekisterissä vain ensikertalaissäännön soveltamiseksi olisi henkilötietojen käsittelyä rajoittavan välttämättömyysperiaatteen ja myös suhteellisuusperiaatteen vastaista. Tietojen säilyttäminen rikosrekisterissä ei ole välttämätöntä, koska Rikosseuraamuslaitoksen tarvitsema tieto on sen hallussa ja hyödynnettävissä.

Johtopäätös: *Hallituksen esityksestä poikkeava rikosrekisteriin perustuva tiedonhankintamalli olisi ominaan aiheuttamaan enemmän ongelmia kuin niitä ratkaisemaan. On siten perusteltua pitäytyä hallituksen esityksessä 64/2024 vp kirjoitettuun sääntelyn.*

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori (emeritus)

Itä-Suomen yliopisto